

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..." (Vörösmarty Mihály)

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

V. évfolyam 54. szám

2001 augusztus

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának tagszervezetei: a **II.** kerületi, **VI.** kerületi, **IX.** kerületi és **XI.** kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Az örmény hitvallásból - augusztus

"Eljön ugyanazzal a testtel, és az Atya dicsőségével, ítélni élőket és holtakat. Ezáltal országának nem lesz vége."

Az Evangélium szerint Isten országa már bennünk és közöttünk van, de nagyobb beteljesedést várunk, egy végső, teljes mértékű megoldást. Jézus feltámadva testben ment fel a mennybe, s testben, ugyanabban jön el, hogy megítéljen minket, akik jócselekedeteink révén lehetünk élők, rosszaságaink, bűneink folytán (szellemi) holtak. Az igazság ki fog derülni, de az ítélethozatal tekintetében bízunk Isten irgalmában, hiszen Ő mindenkinek az üdvösségét akarja.

S milyen lesz az Isten Országának végső formája? Azt még szem nem látta, fül nem hallotta, de minden eddigi képzeletet felül fog múlni.

Dr. Sasvári László

Cudar ez a világ ?

A Kolozsvári Állami Magyar Opera és Színház művészei június 30-án délután 16 órakor nemcsak előadásuk címével sejtették ezt a mai világról, hanem be is igazolódott. A szamosújvári Művelődési Házban nem az itthoni népes közönség volt túlarányban, hanem a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása képviselői, a tordai, a csikszépvízi, csíkszeredai, a kolozsvári örménymagyarok lelkes csapata.

Nem azt fájlalom, hogy újra éljük a felvilágosodás korszakát, hanem keresem azt a csöppnyi fényt, ami esetleg pislákolhatna a "földieim" lelkében, ezt persze csak keveseknél találom.

Világosító Szent Gergely napján megrázó volt átélni, mennyire nincsenek a valós értékek a helyükön. A Pro Armenia Alapítvány nevében köszönetemet fejezem ki dr. Issekutz Saroltának, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökasszonyának az adományért, amit a kolozsvári művészeknek juttatott (30.000 Ft-ot), ezzel biztosította a kulturális rendezvény anyagi költségeit.

Tarisnyás Csilla

Szongott Kristóf
Szamosújvár monográfiája
I. kötet, 226-tól

Tanácsi határozatok (1714-1765)

Részletek az "Örmény protocollum"-ból

(a csillaggal jelzett - a cikk végén olvasható - jegyzetek Szongott Kristóf sajátjai)

1714. decz.14. a magyar karácson után való kedden (1*) ... Elhatároztuk mi Gherla (2*) városi örmények (Gérláin khághkhéczhikhé, hájéré) és más nemzetiségű (czhégh: faj) lakói vagyis az utasok, (3*) hogy összegyűlünk.

És választottunk (4*) szabadon, de nagy kéréssel (5*) bírót, ki feje legyen a városnak és tizenkét tanácsost. Ezek nevei alább közölve is vannak. Ezek legyenek a mi ítélő-bíráink és gondoskodjanak a városról.

Mi pedig ezen város lakói: nagyok és kicsinyek, öregek és ifjak kötelezzük magunkat ezen irat által, mit a bírónak: Jakabfy Kristóf fiának (ifjabb Jakabfy Kristófnak) és a 12 tanácsnoknak adunk át, arra, hogy azt, a mit ők tiszta lélekkel, legjobb meggyőződésük szerint ítélethozatalban, vagy más rendelkezés közben tesznek, vagy a mi parancs a tanácsból jön ki, mi, kik ezen királyi városban (6*) (ájsz khonthikhárin khághákhé: a királynak ezen városában, ezen királyi városban) lakunk: férfiak és nők jónak tartjuk, a bírónak és a 12 tanácsnoknak engedelmeskedünk. Az, ki nem engedne, vagy nem engedelmeskednék nekik, vétségéhez képest nagy birsággal büntetessék. A birság fele a városé és fele a tanácsnokoké.

A megválasztott tisztikar a következő:

Bíró: ifjabb Jakabfy Kristóf; tanácsnokok: az öreg (volt) bíró Jakabfy Kristóf, a most megválasztott bírónak atyja; Pap Simon (Dzerig Der-Kirkorján), - ki az egyháznál főgondnoki állást is visel; Blid István, Márko Murádin, Tódor Miklós, Száko Emánuel, Pap Alexa (Elek; Álexá Der-Kirkorján); János Lukács, Simai Salamon (a jegyzőkönyvben: Szoghomon Toderi: Tódornak a fia Salamon; de ennek a Tódornak a vezetékneve Simai; tehát Simai Tódornak a fia Salamon, vagyis Simai Salamon. Ez az, ki később /1723/ Szamosújvártt a nevéől elnevezett Salamon-templomot építtette); Szefer Donig, ifj. Pap Simon és Toderás Longinus (ez a Dániel család őse).

1. Ezt a bírót: ifj. Jakabfy Kristótot és a 12 tanácsnokot mi nagyok és kicsinyek választottuk, hogy nekik és parancsaiknak engedelmeskedjünk. Ha a bíró város-szolgát küld valamelyik esküdt után - és az el nem jönne, tartozik 3 magyar frt büntetést fizetni; de akkor is fizet 3 magyar frt (7*) büntetést, ha feljön ugyan a tanácsházhoz, és a bíró tudta nélkül távozna el onnan.

2. Az, kihez város-szolgát küld a bíró - és fel nem megy, vagy kihez pecsétet (8*) küld és nem fogadja azt el, egy-egy magyar frt. büntetést fizet.

3. Ha a tanács ítélet-, vagy más határozat-hozatal végett összeül és egyik vagy másik tanácsnok úgy nyilatkozna, hogy ez vagy az az ítélet vagy határozat neki nem tetszik, 12 magyar frt büntetést fizet.

4. Mikor a bíró és a tanácsnokok a tanácsháznál már összegyűltek, egyik a másiknak fülébe ne sugdosson, (9*) mert a sugdosó 1 magyar frt büntetést fizet.

5. A bíró és tanácsnokok itlan mondjanak ítéletet; azért ítélethozatal alkalmával ital ne találtassék. Hétfő és péntek a törvény-napok. Törvényt nem szabad ittason állani; a ki ittason állana törvény elébe, egy magyar frt büntetést fizet.

6. Az, ki a törvény előtt kiabálna, embertársát szidná, vagy illetlen szót intézne hozzája, 3 magyar frt büntetést fizet. Ha valaki, be nem várva a törvényt napot, embertársát önkényüleg elzárná, 6 magyar frt büntetést fizet. Az, ki saját kezével venne magának elégtételt, vagy embertársát felpofozná, 12 magyar frt büntetést fizet.

7. A ki megszólná a tanácsunkat, vagy a város elöljáróit, - **a ki a várost szidná,** első ízben 12, másod ízben 8 és harmad ízben 6 magyar frt büntetést fizet.

8. Ha a bíró pecsétet vagy rendeletet küld valakihez, hogy az idegent vagy útast be ne fogadjon és az a pecsétet el nem fogadná, - 3 magyar frt büntetést fizet.

9. Ha a bíró pecsétet küld valakihez, hogy a házánál levő idegent tartóztassa le, és le nem tartóztatja, hanem futni engedi; vagy ha az idegen észrevétlenül elfutott és ő ezt a körülményt a bírónak és a szomszédoknak be nem jelenti, 6 magyar frt büntetést fizet.

10. A városi polgárok tartoznak minden két hétben a kéményeket kitakarítani, mert a biztosok házról házra járnak és azt, ki e parancs ellen vétene, valamint azt is, kinek házánál a tűzhely közelében szalmát (10*) találnának, 3 magyar frt birsággal büntetik.

11. Estve, vagy éjjel az udvarra vagy istállóba csak lámpással szabad menni; a ki csupasz gyertyával járna, 50 pénz büntetést fizet.

12. Minden társulat tartson készen két lajtorját és két vas-horgot, hogy - mitől Isten őrizzen - ha tűz támadna, azok kéznél legyenek. Az a társulat, mely ezeket meg nem szerezné, vagy a mely ezeket szükség esetén használatba nem venné, 3 magyar frt büntetést fizet.

13. A polgárság sorban áll éjjelenként őrt; azért az, kire kerül a sor, tartozik estve kiálláskor és reggel távozáskor a bírónál jelentkezni. Az engedetlen, ki vonakodnék őrt állani, 3 magyar frt büntetést fizet.

14. Az a tisztviselő, vagy képviseleti tag (ághá), ki vásár- és ünnepnap nem megy templomba, vagy elkésik a templomból, úgy hogy első evangéliom-olvasáskor még nincs ott (jughápériczh ávedreni cshi hászni zsámé bákhnelu -11*) egy kupa bort ad (a templomnak), szintén egy kupa bort ad (a templomnak) az is, ki a szent-misében nem volt jelen.

15. Ha a harangot félre verik, vagy az útczán lárma vagy "tolvaj"-kiáltás hallszik, tartozik mindenki kifutni ... hogy a hibást elfoghassák. A ki ezen parancs ellen vét, 3-3 magyar forint büntetést fizet. -Annak, a ki szitkozodik, káromkodik, vagy nyelve vágassék ki, vagy az nagy büntetést fizessen: 40 magyar forintot.

16. Mindegyik, ki e városban lakik, ezen város bírójánál keressen igazságot. Az engedetlen, ki más bírósághoz fordulna, vagy a ki saját kezével venne magának elégtételt, -12 magyar frt büntetést fizessen.

17. E város határán belül többé szántani-vetni nem szabad. Az, ki e határozat ellen vétene, 12 magyar frt büntetést fizet. (12*)

18. Az, ki nincs megelégedve a bíró és tanácsnokok ítéletével, - ha 3 frtot letesz, **ügyét fellebbezheti**; ellenben az, ki a bíró tudta és a "tanácsi díj" lefizetése nélkül viszi ügyét a felsőbb hatóság elé, - tartozik 12 magyar fit büntetést fizetni. - **A ki alattomban - a bíró és tanácsnokok tudta nélkül panaszolná be a várost**, a bírót vagy valamelyik tanácsnokot a többségnek, 24 magyar frttal büntetessék. Ennek fele a városé és fele a tanácsnokoké.

19. Mindenki tartozik a város által reá bízott küldetésben eljárni. Ha a bíró és tanácsnokok valakit kirendelnek arra, hogy pénzt vagy levelet vigyen valahová, azonnal üljön lovára és keljen útra (13*). Az engedetlen 6-6 magyar frttal büntetessék; de ha a kiküldött engedetlen tanácsbeli, kétszeres büntetést tartozik fizetni. A küldetés sorban történik. Ha valakinek sora már lejárt, nem tartozik menni, míg a sor újra reá nem kerül. Ha az úton valami baj történne (pl. lova megdöglene), a kár a városé.

20. Ha a városban ítéldbíró (tádávor) vagy más ember jön és az a bírótól szállást kérne, akkor azon polgár, kihez a bíró és tanácsnokok azt szállásra rendelik, adjon kényszer nélkül (éréndov) szállást. Az engedetlen, ki az ilyen szálláskeresőt be nem fogadná, három magyar frttal büntetessék.

21. Közmegegyezéssel abban állapodtunk meg, hogy a bíró, a tizenkét tanácsnok és azok, kik most ugyan nem tanácsnokok, de viseltek tanácsi tisztet, - éjjelenként ört nem állanak; de - Isten őrizzen (Ászduádz cshidáh), ha félelmes idő (áhod zsámánág) állana be, akkor a bíró, tanácsnokok, tizedesek a polgárokkal (városi lakókkal: khághkhéczhoczhmové) együtt, szóval mindenki ott fog ört állani, hova a bíró és tanácsnokok őt rendelni fogják. Az engedetlen büntetessék meg.

22. Tudja meg mindenki, hogy a templomban a bíró megy elől, akár evangéliomot kell csókolni (14*) (ávedrán bákhnél), akár keresztet venni (15*) (chácsh árnel); utána menjenek a tanácsnokok abban a sorban, mint írva van. Ezt a sorrendet tartsák meg a tisztviselők nemcsak a tanácsülésekben, hanem más alkalommal is, például midőn a bíró és tanácsnokok együtt vannak a lakomákon, vendégségekben, vagy a búcsú járás közétkezésénél (uchd gám mádagh). (16*) A ki nem engedelmeskedik, büntetessék meg.

23. Ha két vagy több városi polgár együtt indult el vásárra vagy más helyre, vagy ha valaki az úton találkozik polgártársával, - egymást többé el ne hagyják. Ha egyik az úton előbb lenne, várja meg a másikat; azért, hogy ha valami elromlana, igazíthassák meg. Ha valaki előre menne, 3-3 magyar forinttal büntetetik. De már benn a faluban egyik a másikat elhagyhatja.

24. Ha vásár alkalmával valaki előre menne, hogy sátor-helyet foglaljon és ott a vásárbírónak, vagy a bírónak titkon ajándékot adna, az ilyen 6 magyar frttal büntetessék. Ha a vásárra városunkból tanácsnok vagy esküdt is menne, akkor a kereskedők ehhez menjenek: ez fogja adójuk mennyisége szerint a sátorhelyek sorát meghatározni. Az engedetlen 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni.

25. Ha városi polgártársaink városokon vagy más helyeken egymás közt veszekednének (gériv ánin), az ilyeneket itt a mi Gerla városunkban panaszolják be a bírónak és tanácsnokoknak. Az, ki idegen, vagy más bíróhoz fordulna, 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni. Az ilyen büntetés-pénz a bíró és a tanácsnokok közt osztassék fel; de ha a büntetés mennyisége meghaladná a 40 pénzt, akkor fele a városé és fele a tanácsnokoké.

26. Ha városi polgár, vagy idegen kereskedő, vagy bárki korcsmában elittasodván nagyon kiabálna, vagy illetlen szókat beszélne (ávéli bágász), vagy szitkozódnék, - úgy az ilyen 12 magyar frttal büntetessék. A ki csak kiabál, de nem szitkozódik, vagy a ki a vásárban iszik, 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni. A ki a vásárba megy és vásárnapján árúczikkeivel ki nem rakodik, 2 magyar frt büntetést tartozik fizetni.

27. A ki e városban akar letelepedni, tartozik szándékát a bírónak bejelenteni. Azt, ki bejelentés nélkül lakik közöttünk - vagy ki kell üzni e városból, vagy meg kell büntetni. Az új betelepülő, vagy házat vegyen, vagy új házat építsen; ellenkező esetben - még ha jelentkezett is a bírónál - üzessék ki a városból. Valamint az eladó, úgy a vevő is egy-egy magyar frtot fizet a tanácsnak. Az, ki új házat akar építeni, fizessen 3 magyar frtot a tanácsnak és kérjen házhelyet.

28. Ebben a városban (Gérla) bort, mézet, pálinkát és sört senki sem árulhat, a ki mégis titkon, vagy nyíltan (kághdug gám áláni) árulna, 12 magyar frttal fog megbüntettetni és az italt a hordóval együtt a város elkobozza.

29. Tudja meg minden gérlai kereskedő, hogy mától (1000+100+60+6 - 1166, örmény idő számítás; azért 1166-hoz kell még adni 551-et, lesz tehát 1717, május) fogva egy évig nem szabad Zsibóra vásárba menni. Az, ki határozatunkat figyelmen kívül hagyván mégis elmenne akár portékával, vagy marhát venni, vagy egyéb okból, hat sárga arany büntetést fizet.

(folytatjuk)

Jegyzetek:

(1) Az örmények akkor a polgári évet a Gergely-féle naptár (Calendarium Gregorianum) szerint számították; de az ünnepeket még a Júliusi- vagy ó-naptár (Calendarium Julianum) szerint ülték meg; ezért használja a jegyző ezt a kifejezést: "Magyar Karácson" (másrín krecsuné).

(2) Az örmények és románok még mai napság is Szamosújvár városát, a szamosújvári vár mellett volt régi falú nevéől Gerlának nevezik.

(3) A jegyzőkönyv a "Kandiá"-ban tartozkodó gyalogpuskásokat érti az "utasok" alatt, kik a szamosújvári uradalom egyik helységéből elköltözhettek a másikra; tehát utasok = Kandia, és más nemzetiségű lakók = Majorsor. Különbem sem Kandia, sem a Majorsor nem szavazott a választásnál; csak az örmények választottak. A jegyző idézett szavai alatt azt kell érteni, hogy a megválasztott tisztikar hatóságot gyakorolt az egész város felett; tehát a Kandia felett, hol a pusok - és a Majorsor felett is, hol más nemzetiségűek laktak.

(4) A jegyző az endreczhink: választottunk szó mellett még az (éndrévéczhink: választattunk szót is használja. Evvel elburkoltan azt akarja mondani, hogy a jegyzőkönyvet a 12 senator egyike vezette.

(5) Ez a megválasztott tisztikar mindenik tagja iskolázott, mívelt kereskedő volt, kik nem annyira a vásárokat járták, mint a külfölddel folytattak kereskedést és most a hivatal kedvéért évenként legalább néhány hónapot e város falai között kellett volna tölteniök; de a közérdek győzedelmeskedett a magán érdek felett és - elfoglalták hivatalaikat.

(6) E várost eddig "Gerlai örmény kompániá"-nak nevezték; pecsétjén pedig ez a körírás volt, "Sigillum Armenorum Transilvaniae." A Transilvaniae" kifejezést vagy azért használták, mert magukat az összes erdélyi örmények képviselőinek tekintették, vagy mivel e város lakói az alapítás alkalmával majdnem egész Erdélyből gyűltek ide. Most fordul elő első ízben ez a cím: "Királyi város". E körülmény is zavarólag hathat a tájékozatlanokra; pedig ennyit

tudhatnának, hogy a "Gerlai örmény kompániának" városa 1714 év végén "királyi város" címet kapott (oppidum privilegiatum).

(7) A magyar frt 40 krból állott; míg a Rfl (rhénes frt) 60 krt foglalt magában.

(8) Akkor a törvény elé úgy állították az embert, hogy a város pecsétnyomójával egy darab papírra pecsétet nyomtak és azt küldötték el a megidézett egyénekhez. Ilyen volt az idézés szövege: Anno 1761 die 14 Mensis 9bris. Sigillum Citatorium, Certificatorium, Convocatorium, Attestatorium, Inquisitorium, Admonitorium, in & prohibitorium pro parte & in persona *Nobilis Joannis Gorove*

Sub poena florenorum 12. Extraditum per Primarium Privilegiatae Civitatis Armeno-Szamos-Ujváriensis Judicem, *Adeodatus Lászlóffy*

(9) Tanács-ülés alatt beszélgetni még halkán sem volt szabad.

(10) A gyufát csak 1850 után találták fel; addig a tüzet így élesztettek: szalmából csóvát csináltak és bele élő szemet tettek; aztán addig forgatták a csóvát a levegőben, míg lángra kapott. Ezért tartottak benn a házban szalmát.

(11) Bákhnél örmény igének jelentése: csókolni. Az örmény idézet magyar fordítása tehát ez: "Első (az"olajthozók") evangélium-olvasáskor nincs jelen, hogy az evangéliumos könyvet csókolhassa." Ugyanis a múlt században a tisztikar (magistrat, elől ment a főbíró) és "communitas" az első evangélium-olvasása után közvetlenül ülőhelyéből felment az oltárhoz és ott sorban megcsókolták az üdv-iratot.

(12) Azért tiltotta el a szántást-vetést a város, mert szűk határunk alig volt elég a legeltetésre.

(13) 1730-ban (tehát 16 évvel később) felfogad a város egy Lukács nevű örményt, hogy ez lóháton tegyen szolgálatot a városnak. (Örmény prot. II. köt. 2. l.).

(14) A XVIII. század elején még az előljáróság is csókolta az evangéliumos könyvet (első evangéliumkor); most csak a miséző pap csókol evangéliumot segédletes mise alkalmával, a subdiaconus viszi fel az evangéliumos könyvet a misézőhöz.

(15) Gyászmise után most is szokás "koporsót szentelni"; ekkor nemcsak a rokonok, hanem mások is szoktak keresztet csókolni ("keresztet venni").

(16) A jegyző ezt a gondolatot hibásan fogalmazta örményül: nem ughd gám mádagh-ot, minek jelentése: búcsú vagy (ingyen) étkezés, hanem "ughdi dégh dévász mádagh"-ot (búcsú-helyen adott étkezés) kellett volna írnia. -A múlt század első felében még szokásban volt a "mádagh". A vallásos örmény fogadást tett, hogy búcsúra megy és ott a szegényeket megvendégeli. Itt levágatott néhány marhát, borjút vagy juhót...Az elkészült ételek a szegények számára terített közös asztalra tettek. Ez búcsúhelyen adott közös asztal neve örményül: mádagh. A mádagh hazánkban most nincs szokásban, de a szucsávai (Bukovina) örmények ("Háczgádár") most is gyakorolják.

Magyarörmény konferencia és találkozó

"Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön és kincses legyen Kolozsvár" címmel

Szervezők:

ARMENIA Örménymagyar Baráti Társaság (Kolozsvár)

Pro Armenia Alapítvány (Szamosújvár)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (Budapest)

Időpont: 2001. szeptember 15-16-án

Helyszín: Kolozsvár és Szamosújvár

Fővédnökök: dr. Jakubinyi György apostoli kormányzó

Eckstein Kovács Péter szenátor

A programból:

Több mint 20 előadás a magyarörménység múltjából, jelenéből és jövőjéről, kulturális műsorok, koszorúzás, könyvbemutatók, kiállítás megnyitó, kórustalálkozó, szentmise.

Híradás a Szabadság című napilapban... ...és ami abból kimaradt

Sikeres Szent Gergely-napi ünnepség Szamosújváron

A hagyomány szerint az örménység nagy hőse és az örmény kereszténység megalapítója, *Világosító Szent Gergely* a párthusok királyi családjából származott és Anak fia volt. Sok kaland után került Tridat király udvarába, s mivel vonakodott Anahit istennőnek véres áldozatot bemutatni, föld alatti börtönbe vetették. Miután kiszabadult, Gergely meggyógyította a királyt, és hatvan napos prédikációval megtérítette az örmény népet. Agathangelos szerint 4 millió örmény vette fel egy év alatt Kr. u. 301 körül a kereszténységet.

Világosító Szent Gergely idején Örményország elismerte a hierarchikus alapokon álló keresztény egyház fennhatóságát, és alávetette magát a római pápa parancsainak. Ennek a jelentős eseménynek az évfordulóját a pünkösöd utáni negyedik vasárnap (vagy szombaton) mind a gregoriánus, mind pedig a katolikus örmények megünnepelik.

Ez alkalommal a múlt hét végén Szamosújvár magyarörmény közössége megszervezte a hagyományos Szent Gergely ünnepét. Rég nem voltak jelen annyian, mint az idén. Igazi ünnep volt, amelyet jelenlétükkel amerikai és magyarországi vendégek is megtiszteltek. Jelen volt több neves személyiség is. A magyarországi örmény közösséget az Alex Avanesian elnök által vezetett küldöttség képviselte, de eljött a Szamos menti kisváros lakosainak hagyományos ünnepére dr. Issekutz Sarolta, a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának elnöke is. Megtisztelték az örmények nagy ünnepét részvételükkel Varujan Vosganian és Varujan Pambuccian a Romániai Örmények Egyesületének vezetői, de első ízben vett részt a hagyományos szamosújvári örmények találkozóján Kariné Kazinian, Örményország bukaresti nagykövete. Az ünnepi szentmisét Jakubinyi György érsek, Örmény Apostoli kormányzó és Vartan Boghossi Latin-Amerikai örmény katolikus érsek celebrálta. Közreműködött Köpecziné Kirkósa Júlia operaénekes és a helyi örmény székesegyház énekkara.

Ugyancsak a múlt hét végén Szamosújvárott sor került az "Erdélyi Örmény mesék" könyv ismertetésére, valamint a kolozsvári művészek közreműködésével bemutatott "*Cudar ez a világ*" előadására. Mindkét esemény nagy sikernek örvendett.

Erkedi Csaba
Szabadság, 2001. július 2.

Ami a Szabadság című újságban megjelent ténszerű beszámolóból kimaradt

Erkedi Csaba beszámolója ténszerűen, pontosan felsorolja azokat az eseményeket, amelyek Szamosújvárott történtek, és bemutatja azokat a szereplőket is, akik a rendezvénysorozaton résztvettek.

Arról ugyan nem tesz említést, hogy Szamosújvárott valójában két rendezvénysorozat zajlott le egyidőben, **egymástól gondosan elkülönítő rendezési elv szerint.**

Az elkülönítést úgy kell érteni, hogy a két rendezvény szereplői nem is érintkezhettek egymással, **erről a szervezők (Esztegár János és Debreczeni János) szigorúan gondoskodtak.**

Saját testükkel "védték meg" az esetlegesen eltévedő bárányokat.

Amikor például *Szongoth Gábor* a plébániára szándékozott bemenni, abba a helyiségbe, ahol a falon függ Szongott Kristóf arcképe, Debreczeni János széttárt karral állta útját: **"ide te nem mehatsz be"**.

Amikor *dr. Issekutz Sarolta* az előzetes egyeztetéseknek megfelelően a plébánia ebédlőjébe akart belépni, hogy az ott tartózkodó *dr. Jakubinyi György* gyulafehérvári érsekkel beszéljen, átadja neki az erzsébetvárosi adományokat, papi ruhákat, (esetleg még az ebédet is elfogyassa), Debreczeni János hasonló módon állta el az utat: **"ide te nem mehatsz be!"**

Van egy közmondás a hazug emberről és a sánta kutyáról. Úgy alakult, hogy *dr. Jakubinyi érsek* úr lejött a pincébe és mégis létrejött a találkozó.

A beszélgetés közben *Jakubinyi érsek* úr elmondta, hogy amikor odafönt megkérdezte: miért nincs itt *dr. Issekutz Sarolta*? - **Debreczeni János** azt válaszolta, hogy: Sajnos, *dr. Issekutz Sarolta* nem volt hajlandó feljönni a plébánia dísztermébe, inkább a pincébe ment.

A két rendezvénysorozat jól elhatárolhatóan a következő volt:

szerveztek egy "ortodox" - vagy apostoli - örmény találkozót és tárgyalássorozatot a "felsőházban", a plébánia nagytermében, a következő szereplőkkel; bukaresti örmények, élükön *Varujan Vosgianian*, továbbá a bukaresti örmény nagykövet asszony, *Karine Kasinian*, Szamosújvár polgármestere *Pop Nicolea*, Budapestről pedig *Avanesian Alex* és ortodox örmény csapata.

A rendezés szerint az "alsóházban", a pincében kaptak helyet a katolikus magyarörmények, örménymagyarok Szamosújvárról, Kolozsvárról, Désről, Csíkszeredából, Tordáról; valamint Budapestről pedig *dr. Issekutz Sarolta* és *Szongoth Gábor* vezetésével a katolikus örmények, stb.

Sajnálatos módon a rendezési elvbe "nem fért bele", hogy a gyergyószentmiklósi testvéri közösség is megjelenjen az énekkarral. Nekik *az indulás előtti napokban kellett visszamondaniuk az autóbust*, mert e közösséget "nem tudták fogadni".

A Szamosújvári Pro Arménia Alapítvány (örménymagyar) egy előadást szervezett a kolozsvári operaház művészeinek fellépésével. Ezen előadáson egyetlen "ortodox" örmény sem vett részt. (Ezzel kapcsolatban lásd; "Cudar ez a világ?" - *Tarisznyás Csilla* írása lapunk 3. oldalán - *a szerk.*) Nekik a rendezési elv szerint ide nem volt szabad elmenniük. Ők természetesen teljes létszámmal a román és örmény nyelven kiadott Erdélyi Örmény mesék című könyv bemutatásán vettek részt - holott a két rendezvény nem egyidőben zajlott.

Hogy miről szólhatott a "felsőházi" ortodox tárgyalás, azt nem tudjuk, hiszen nem voltunk jelen. Csak a másnapi újságból tudtuk meg, hogy többek között örmény testvérvárosi kapcsolatról volt szó.

A szamosújváriak figyelmébe ajánljuk, hogy a sajtóbeszámoló szerint az ortodox örményeknek nagyon tetszett szamosújvári templomunk, a Rubens kép, az erdélyi történelmi műemlékek és templomok... Megdöbbenő volt az is, ahogyan az örmény szertartású római katolikus szentmisén az ortodox örmények tömegesen áldoztak...

A pinceszinten igen jó hangulatú, vidám beszélgetések, csevegések, baráti kézfogások folytak a feltálatl finomságok, köztük a nevezetes angadzsábur leves mellett.

Végül: úgy gondoljuk; talán jobb is volt, hogy nem keveredett a két társaság. Mindenki a maga fajtája között érezte magát jobban. Az egyetlen kérdés, ami felmerül, hogy - persze, igen-igen óvatosan fogalmazva - talán rossz volt a rendezési elv: a két társaságnak talán helyet kellett volna cserélnie.

Miért?

Lehet, hogy a díszhely Szamosújvárott a magyarörményeknek járna, az ortodoxok pedig a föld alatt szőhették volna dolgaikat? Ez csak azért jut eszünkbe, mert akkor például Szongoth Gábor nyugodtan ott ülhetett volna Szongott Kristóf képe alatt...

Talán, ha a szamosújváriak is úgy akarják, jövőre a helyzet visszaáll egy normálisabb kerékvágásba - ugyanis dr. Jakubinyi György, gyulafehérvári érsek úr, apostoli kormányzó **örömteli bejelentést** tett.

Gábor testvért, aki szétzavarta az egyháztanácsot és kizárólagos teljhatalommal ruházta fel Esztegár Jánost, (aki pedig lepaktált a bukaresti és a budapesti ortodox örményekkel), a közeljövőben elhelyezik Szamosújvárról.

Résen kell lenni.

Nagyon jól emlékezünk, hogy néhány éve **Csíkszépvízen**, amikor hasonlóan kritikus volt a helyzet templomfoglalás-ügyben, a római katolikus Plébánia és az ottani egyháztanácsosok **résen voltak**.

A bukaresti örményeket nem hívták meg, a budapesti ortodox örmény küldöttséget, amely hívás nélkül is nagy tömegben felvonult, egy mellékszobában helyezték el az ebédnél, a szentelő, megnyitó beszédek során nem is adtak szót nekik; ezzel megoldódott a helyzet, **a magyarörmény közösség megtartotta templomát és identitását**.

Arról nem is szólva, hogy Gyergyószentmiklóson, **ahol az egyháztanács kellő súllyal áll a lábán**, csak a falakon kívül sündörögnek az ortodox keletiek.

Hát ez az (és nem kevesebb!), ami természetesen kimaradt a széles nyilvánosság számára készülő napilap amúgy valójában korrekt, jóakarató híradásából...

(szerk.)

"Vétkesek közt cinkos, aki néma... "

Ez a Babits-verssor jut eszünkbe mostanában, főként a szamosújvári Világosító Szent Gergely búcsú után. Igazi élmény a múlt kiemelkedő személyiségeiről, a mindennapi élet átgondolt szabályozásáról olvasni a - szamosújvári! - Szongott Kristóf könyveiben gondosan összegyűjtött dokumentumokban.

Kiderül ezekből, hogy fontos volt a szamosújváriak számára a közösség érdekvédelme, az örmény communitas tisztessége és megbecsülése, az örmény szertartású római katolikus hitélet megtartása. Az, hogy minden hivatalos szinten és minden vonatkozásban **a tisztességre és becsületre** törekedtek. (Lásd: a szamosújvári határozatokat lapunk 3-ik oldalától.)

Lászlóffy Emánuel, az 1801 január 2-án leköszönő szamosújvári főbíró - magyarul elmondott - búcsúbeszédéből idézünk: "A főbírói hivatal különösen abban feneklik meg (értsd: azon az alapon áll - *a szerk.*), hogy az azt viselő, mint előlülő tudja magát mértékelni, jó például legyen, a tagokat magok törvényes szabadságokban ne akadályozza; mint bíró úgy ítéljen és

az administratio minden ágában olyan lépést tegyen, hogy annak idejében Isten ő Felsege előtt is számolhasson. Egyenes szívűsége mellett a jó igyekezet a terhes dolgokban egyedül is elég..."

A szamosújvári, kis magyarörmény közösség számára sok más között az is fontos volt, hogy például a jövő nemzedékeinek oktatására alapítványt tegyen a millenniumra (mint erről a Szongott-féle Armenia 1892 októberi száma tudósít).

A szamosújvári közösség megszervezte és működtette - valamint ellenőrizte! életét az igazságszolgáltatás, hitélet, gazdaság területén.

Még Trianon (a trianoni szétszakítás és "rendszerváltás") sem tudta ezt a rendet felborítani. A tragédiát erős akarattal, közös összefogással vészelték át, megtartották a beivódott hagyományokat, a magyar anyanyelvet, az ősi, örmény szertartású, római katolikus hitet.

Pedig választás elé állították őket: örmény katolikus püspökség - vagy magyar anyanyelvűség.

Megmaradtak magyar anyanyelvűnek, megmaradtak örmény szertartású római katolikusnak. Híven őrizték anyanyelvüket, rítusukat, templomaikat, egyházi kincseiket, műemlékeiket, temetőiket.

Összetartoztak és összetartottak.

Az elmúlt évtizedek diktatúrája iszonyú pusztítást végzett. Nemcsak egy barokk kisvárost radírozott szét: a magyarörménységet is megtizedelte.

A diktatúra Szamosújváron is kitermelt a magyarörmények közül olyanokat, akik nem a közösség érdekét tartják szem előtt.

Ezen az úton eszközévé válnak az Erdély-szerte s oly régóta folyó beolvasztásnak Szamosújváron is: az erdélyi magyarörményeket kizárólag "örménnyé" kell tenni, pontosabban "román-örménnyé", ez egyúttal azt jelenti: keleti ortodox-hívővé... ne folytassuk.

(Talán vannak még, akik emlékeznek a "székely nép" fellobbantott kategóriájára, amely ugyancsak ezt célozta: a "székely" nem "magyar", ennyivel is kevesebb az erdélyi magyar... Most? A szamosújvári magyarörmény nem magyar, hanem...

És - sajnos - erről szólt az idei búcsú. A **nem** Erdélyből származó, **nem** katolikus örmények díszvendégek, akik nyíltan fellépnek ellenünk, s a római katolikus egyház ellen.

(Rádásul: "nagyon szép a templom, a Rubens-képpel együtt"...)

Akik Magyarországon 1998-ban Magyarországi Örmény Egyház néven újat alapítanak s önmagukat egyházfőnek kinevezik, valójában az örmény katolikus részegyház ellen támadnak, templomot, könyv- és irattárat, múzeumot, plébániát bitorolnak, a budapesti örmény katolikus hitéletet akadályozzák...

(Az csak "hab a tortán", hogy az ellenük indított bűnvádi eljárás során a budapesti, XI. kerület Orlay utca 6. alatti ingatlant "Örmény Ház"-ként sajátjuknak nevezik - pl. a Magyar Nemzet c. napilap 2001. június 6-i számában - és hazugságokkal félrevezetik a tájékozatlan újságírót... s főként, az olvasót.)

Kívánjuk és reméljük, hogy a szamosújvári közösség felébredjen! Kívánjuk és reméljük, hogy nem vesztegeti el évszázados hagyományait, kultúráját; közösségi érdekeit pedig demokratikusan választott, demokratikusan működő - egyházi - és civil szervezetek révén biztosítja.

Akkor Szamosújvárott is - és másutt is - lesz jövője egy Szent István király által megerősített, **valóban működő nemzetnek**, amelybe háromszáz-valahány éve érdemes volt a menekült örményeknek is becsatlakozniuk.

(szerk.)

István király król Stefan

Augusztusban István királyt ünnepeljük. Természetesen Istvánra, "a" királyra gondolunk, róla beszélünk: Szent Istvánról.

Adott azonban a magyar - az erdélyi - történelem még egy olyan István királyt a világnak, akire ugyancsak büszkék lehetünk. Báthory István erdélyi fejedelem volt s lengyel királlyá választották. Emlegetjük, mégis keveset tudunk róla.

Augusztus lévén (s mert előző számunkban Wertán Zsolt erdélyi útinaplójában is esett róla szó), idézzük fel most őt, akit a lengyel történetírás is, a köznyelv is egyszerűen csak "król Stefan" - azaz "István király" néven emleget.

Bevezetésül idézzük fel a lengyel lexikonok értékelését:

1533 szeptember 27-én született Somlyón, 1586 december 12-én hunyt el Grodnoban (a mai fehérorosz Hrodna városban - dcs). Erdélyi fejedelem 1571-től, lengyel király 1576-tól, István vajda és Telegdi Katalin fia. A magyaron kívül folyékonyan beszélt latinul, olaszul és németül. Lengyelül nem tanult meg. A köznemesség a szenátus többségének tiltakozása ellenére választotta meg 1575 december 15-én. Báthory István 1576 május 1-én feleségül vette Jagelló Annát, és Krakkóban lengyel királlyá koronázták. Kétségtelenül a legkiválóbb lengyel uralkodók közé tartozik.

Nagy László forrásokra hivatkozva úgy vélekedik, hogy tévedés, miszerint István király nem tudott lengyelül. Igenis, tökéletesen értett, csak nem szólalt meg - idézi a történész -, mert úgy tartotta, hogy a király alattvalói nyelvén csak hibátlanul szólalhat meg.

Báthory István korán árván maradt, neveltetését Várday Pál esztergomi érsek vállalta, aki idővel Bécsbe vitte a gyermekifjút.

"...a Ferdinánd udvarában nevelkedő Báthory István több mindent átvett a király uralkodói és emberi szokásaiból és gyakorlatából. /.../ Miután Ferdinánd 1556-tól német-római császár is lett, kibővülő udvara még több lehetőséget kínált a világ megismerésére az itt szolgálatot teljesítőnek. Ám már korábban is az uralkodó állította össze az ifjak nevelési elveit. Kíváncsi volt, hogy az apród a nemesi erkölcsi normák elsajátítása közben tanuljon meg az uralkodónak engedelmes hűséggel szolgálni." - írja Nagy László a Báthory István emlékeztetőnek szentelt könyv bevezető tanulmányában.

Miféle idők ezek? Ha csak néhány, meglehetősen jól ismert dolgot veszünk csokorba, máris kialakul egy érdekes kor képe, valamint egy igen határozott és lelkiismeretes személyiség arculata. A későbbi lengyel király és erdélyi fejedelem tehát 1533-ban született. Éppen nyolc évvel később, 1541-ben vonul be végleg Szulejmán szultán Budára, hogy "oltalmazza" az özvegy Izabella királynét és fiát, az egy éves János Zsigmondot, aki 1559-ben, anyja halála után lesz erdélyi fejedelem, míg 71-ben meghal.

Csak emlékeztetőül: Szulejmán **abba** a királyi fővárosba vonul be, és fokozatosan **az a királyi palota** válik török kaszárnyává, amely kevéssel több mint egy évszázada még Zsigmond magyar király és német-római császár székhelye, Európa központja... Mátyás idején fontos, európai jelentőségű hatalmi és kulturális központ... volt.

A török terjeszkedés még Buda elfoglalása után is tovább folyt, hiszen következett Kőszeg, majd sok más között Eger ostroma, az egész Alföld és a Dunántúl Balatonig terjedő, valamint északra, Esztergomig húzódó részének meghódítása...

Mindez 1566-ban, Szulejmán szultán Szigetvár alatti halálával, pontosabban s politikailag 1568-ban, a drinápolyi békével ért véget.

Báthory István ekkor, 1568-ban 35 éves, és az erdélyi fejedelmet szolgálja.

"Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végeknél?" - kérdezi büszkén a kor s a magyar irodalom egyik legnagyobb költője, Balassi Bálint.

A 16-ik század 50-es, 60-as éveinek végvári harcaival kapcsolatban arról ritkán beszélünk, hogy az alapvetően magyar katonák közt ezekben a várakban meglehetősen nagy számban küzdöttek horvát, olasz, spanyol, német, vallon, skót és angol katonák, hogy a "közelebről" érkező szerbeket, és más, szláv nemzetiségűeket ne is említsük. Miért fontos ez?

Elsősorban az ugyanekkor terjedő reformáció, az ekkoriban különösképpen átalakuló szellemi élet miatt. Ezek az emberek igen sokféle eszmét, szellemi törekvést hoztak magukkal messzi, főként nyugat-európai tájakról.

A végvári harcok néhány évtizede, persze, elsősorban a katonai áldozatok és bukások, a valódi hősiességek és a pusztítás kora. De közben egy érdekes, eladdig kevésbé tapasztalt szellemi átalakulás kora is a magyarság, s különösen az erdélyiek világában.

Amikor ma, a 20-21-ik század fordulója táján egyre-másra új, egészen ismeretlen társadalmi veszélyekkel találkozunk, értetlenkedve állunk egy-egy korábbi jelenség, hitvita, vallási összetűzés előtt. Mi sok évszázados késedelmeket ledolgozva ökumenéről, toleranciáról és olyan vallásszabadságról beszélünk, amely nemcsak írott törvényekben ül, de a lelkiismeretet is áthatja. Akkortájt képesek voltak egymást agyonverni azért, mert az egyik latinul, a másik magyarul akarta mondani a Miatyánkot... Hogyan? - értetlenül nézzük a reformáció korát. Értetlenségünk érthető: nem tudjuk, hogy mi is volt egy-egy 16-ik századi, számunkra már mondvacsinált fogalom körüli harc tétje. Vagy mi volt... a következménye.

Nem jut eszünkbe, hogy többnyire bizony akkoriban sem látták a fától az erdőt...

Például: *Magyari István* sárvári prédikátor 1602-ben könyvet ír *Az országokban való sok romlásoknak okairól*, s elmondja: Isten a bűnei miatt veri a magyart a török hódítással. Hogy mi a magyarok bűne? Hát az, hogy akadályozzák Isten igéjének hiteles, protestáns terjesztését. Pázmány Péter erre válaszol s az érvelést visszafordítja: igen, Isten sújtja a magyarságot, csak hogy éppen azért, mert oly sokan hűtlenek lettek a katolikus egyházhoz. Tehát a politikai vitából teológiai vita lesz. Nem azt vizsgálják, mit lehetne tenni a szétzüllés ellen, hogyan lehetne lerázni a török igát, hanem azt, hogy katolikusnak, vagy reformátusnak van-e igaza.

Mégis, ekkoriban, a látszat és közhiedelem ellenére valamiféle vegyes, igazán ki nem mondott, meg nem fogalmazott tolerancia működik a Kárpát-medencében. (1566-ban kitiltják a jezsuitákat Erdélyből; de a híres tordai országgyűlés 1568 január 6-án bizonyos toleranciát hirdet, hogy aztán a következő évek gyakorlata - részben éppen István fejedelem lépései nyomán - újból kissé visszaszorító legyen.)

Mégis, a tolerancia működik.

Miközben ugyanis a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség területén "pávisták" és egyre-másra megjelenő más felekezetek vitatkoznak a kettős hódítás árnyékában, ugyanakkor Franciaországban például 1572-ben lezajlik a hírhedt Szent Bertalan-éj: Párizsban kétezer hugenottát (francia protestánst), országszerte pedig összesen tízezret mészárolnak le. Mint mindig, Isten nagyobb dicsőségére.

És ekkortájt (1571-ben) lesz a túlnyomórészt protestáns, Habsburgnak is, töröknek is alávetett Erdély fejedelmévé a katolikus Báthory István.

"A Magyar Királyságtól elszakadt keleti országrészt valójában a Habsburg- és a Török Birodalom hatalmi harca és meg-megújuló kompromisszuma hívta életre és tartotta fenn külön államalakulatként, több mint egy évszázadon át. Erdély egyszerre volt a Török Birodalom "különleges státusú" szerves része és a Magyar Királyság hol hűbéres szövetségese, hol hadviselő ellenfele. Emellett egyszerre volt a középkori magyar állam hagyományainak őrzője és új európai eszmeáramlatok befogadója, sőt időnként zászlóvivője."

Így foglalja össze rövidítve és igen közérthetően a korszak kutatója, Nagy László történész a politikai Erdély létét, majd még hozzát teszi:

"Egyes időszakokban részt vett a magyarság törökellenes élet-halál harcában, de sokszor török szövetségben - pontosabban vazallusságban - pusztította azt a másik magyar hazát, amelynek valójában a Török Birodalomban elfoglalt privilegizált státusát köszönhette. A kortársak - változékonysága miatt - gyakran nevezték Erdélyt gunyoros felhanggal «Tündérország»-nak. Ez az elnevezés az utókor téves olvasatában vagy tudatos félremagyarázásában elveszítette eredeti jelentését, s azonosult Erdély tájainak tündéri szépségével és kapta egyik nagy regényírónktól a «Tündérkert» nevet."* Hát igen, a történelem egyáltalán nem olyan egysíkú, mint azt a könnyebbség kedvéért gyakorta véli az utókor....

Miféle európai, politikai kép tárult István úr elé, amikor 1571-ben beiktatták - isztambuli jóváhagyással - Erdély fejedelmének székébe?

Említettük: a kor, valamint a bel- és külpolitikai helyzet igen bonyolult. 1571 október 6-án, alig néhány hónappal beiktatása után az új fejedelem komoly belpolitikai tette: irgalmatlanul leverte a csíki székelyek lázadását. (Erről még ejtünk szót.)

A másik esemény távolabbi, de mégis, áttételesen Erdélyre is befolyással bír: egy napra rá, 1571 október 7-én szenved el a török hajóhad a híres, nagyjelentőségű vereséget Lepantónál, a Don Juan d'Austria-vezette spanyol-velencei hajóhadtól. Ez a vereség igencsak megakasztja, fékezi a Földközi-tengeren a további török terjeszkedést. Arról a bizonyos csíki felkelésről, amely ugyancsak "megérne egy misét", most csak ennyit: a történészek szerint a székelység - amely határőrszolgálatra kötelezve, a kezdetektől fogva mint nemzet kapott nemességet, s nem egyéneként, (tehát a székelység közvetlenül király jobbágya s nem valamely kisebb, helyi földesúré) - a különféle gazdasági változások következtében drámai változásokat élt át. Erdélyben munkaerőhiány lépett fel: a szabad székelyeket erőszakkal fogták munkára. Tiltakoztak. Az első, fegyveres megmozdulást (az Erdélyi Fejedelemség létezése óta) 1562-ben János Zsigmond fojtotta el, véresen. Erre következett 1571-ben Báthory István lépése.

Ezzel az ügy, persze, nem zárult le: később - már jóval István halála után - a századforduló, pontosabban 1599 november 3-a tragikus fordulópontot fog hozni a székelység, s ezen belül - az egyébként nagyon szegényen élő, elmaradott - csíkiak sorsára nézve.

Ekkoriban ugyanis újabb zavargások következtek, amelyeket a Báthoryaktól sorozatban elszenvedett, kegyetlen megtorlások is szítottak. Részben a határon kívülről érkező felbujtás következtében ezen a napon gyilkolja meg - az amúgy őszintén jóakarátú és szelíd - Báthory András fejedelmet, warmiai bíborost egy csíkszentdomokosi ember, s viszi a levágott fejét jutalomért a Gyulafehérvárat dülő Mihály vajda elé... (Rémregény: mintha a szelíd András pap az egész Báthory-család minden, székelység elleni lépését fizetné meg, amikor azon a novemberi napon, Csíkszentdomokos határában, a Pásztorbükkén agyonverik.* *)

Ennek a gyilkosságnak következménye a sebtiben kiadott pápai átok, amely Csíkszentdomokos népét két évszázadra lelkiileg megnyomorította. És a következő, majdnem két század a Székelyföldön továbbra is arról szól, hogy szinte folyamatosak a felkelések... köztük is a legszomorúbb emlékü a hírhedt madéfalvi veszedelem, a Siculicidium (SICVLICIDIVM***) eseménye 1764 január 7-én.

Ismételnünk kell: nem is olyan egyszínű a történelem, mint a tankönyvek lapjain, ahol vannak "jó" királyok és rossz" királyok"... ó, dehogy.

De mit kellett még számításba vennie Báthory Istvánnak?

A török terjeszkedik, a Habsburgok ellen szeretné biztosítva látni balkáni hódításait. Ezért igyekezett korábban Magyarországot maga mellé állítani, Bécs ellen fordítani. Ha nem lehet, hát kénytelen meghódoltatni. (Perjés Géza történész értelmezése szerint.)

Közben a nagy spanyol birodalom, ahol "sohasem nyugszik le a nap", valamint Anglia hasznot húz Amerika felfedezéséből. Az angolok az 1588-as tengeri győzelemmel vissza fogják vetni a spanyolokat a tengeri terjeszkedésben, de a török középeurópai

terjeszkedésével addig sem sokat törődik egyik fél sem. Franciaország halálosan szembenáll a Habsburgokkal, neki tehát jól jön, ha Bécsset szorongatja keletről a török és lefoglalják a különféle, soha nem nyugvó magyar szabadság-próbálkozások. (A diplomáciai próbálkozások is; ne csupán konkrét, fegyveres harcokra gondoljunk.)
Hát akkor, irány Lengyelország!

A lengyel királyság és az Erdélyi Fejedelemség kapcsolata nem újkeletű. Öreg Zsigmond király (a dinasztiaalapító Jagelló unokája, aki 1506-tól 1548-ig uralkodott) és felesége, az olasz Bona Sforza a magyar trónra apelláló Zápolya Jánoshoz adja Izabellát, legidősebb leányukat. Zápolya és Izabella fia, János Zsigmond jórészt a krakkói királyi udvarban nevelkedett, amely a következő király, Zsigmond Ágost (azaz: János Zsigmond nagybátyja) idején is élénken érdeklődött Erdély sorsa iránt, bárhogyan lekötötte figyelmét a tatár veszély, a livóniai háború, és IV. (azaz Rettenetes) Iván orosz cár terjeszkedése.

Az utolsó Jagelló-fiú, Zsigmond Ágost utód nélkül meghalt, harmadik felesége viszont Habsburg-leány volt. És maradt a jórészt Bécs felé húzó főnemesség... És élt az egyetlen Jagelló-vér: Anna, aki 1523-ban született - az egyetlen Öreg Zsigmond és Bona leányai közül, aki még nem ment férjhez. (Csúnya volt és ekkoriban már erősen ötven körül járt, miközben a XVI. században már egy negyvenéves asszony is igencsak "előrehaladott korúnak" számított.)

A franciák is kacérkodtak a lengyel trónnal: Valois Henriket nagy többséggel meg is választja a lengyel szenátus és nemesség, Henrik 1574 januárjában elfoglalja a krakkói trónt, aztán, amikor megtudja, hogy bátyja, IX. Károly francia király meghalt, csapat-papot hagy. Elszökik Krakóból, ezt tessék szó szerint érteni! - és visszamegy Párizsba francia királynak. A lengyelek ismét király nélkül vannak: jöhet Báthory István, aki amúgyis közeli a lengyel nemesség szívének, hiszen, a félig lengyel János Zsigmond utóda az erdélyi fejedelmi székben, és korábban is hűségesen támogatta Izabellát és fiát a Habsburgok ellenében. Megválasztják tehát az erdélyi fejedelmet lengyel királynak. (Ez volt talán az utolsó "jó megérzése" a lengyel nemességnek: másfélszáz évvel később harapófogóba szorította a kapkodó országot az osztrák-orosz nyomás, és abból a szorításból három darabban hullott szét az egykor európai nagyhatalom.)

Így aztán 1576 május elsején István, Erdély fejedelme a Wawel koronázó székesegyházában lengyel királlyá koronáztatott, s egyúttal hűséget esküdött Jagelló Annának.

Sem erdélyi, fejedelmi, sem lengyelországi, királyi uralkodásának ismertetésére ezúttal nincs helyünk és módunk, talán más alkalommal visszatérünk rá. Tudjuk, hogy - kissé a kor hangulatával, és a kor katolikus uralkodói szokásaival ellentétben - igen toleráns volt István király. Egyszerűen tegyük hozzá magyarán: hiszen Erdélyből jött!

Tízéves lengyel királysága idején tervezgette a nagy, törökellenes összefogást, miközben Rettenetes Iván ellen kellett harcolnia, a Lengyel Korona és Litvánia keleti határait erősítenie, de a nagy összefogást nemcsak az ő halála akadályozta meg. Akadályozta egyéb is:

a nyugat-európai országok nem voltak még készek erre a lépésre. Hiszen színre lépett az Atlanti Óceán térsége - a tengerek fölötti uralom kérdése - s Közép-Kelet-Európa útszélre vettetett. Nagy, "keresztény" összefogásra a török ellenében csak akkor kerülhetett sor, amikor már végleg kiderült, hogy a világtengerek Anglia, a Németalföld és kis részben Franciaország érdekerülete. A Habsburg-német-spanyol világ számára ekkor válhatott ismét fontossá, hogy "ki kell üzni a pogányt! "...

Villantsunk fel István királyról két, rövid színt. Az első a már említett csodálatos költő, *Balassi Bálint* sorsával kapcsolatos. A költő István király udvartartásával ment Lengyelországba, ott híven szolgálta, a gdanski (danckai - ahogyan akkoriban magyarul

Gdansk nevét mondták) csatába is elkísérte, csak apja osztrák letartóztatása hírére kért engedélyt a hazatérésre.

Balassi sokkal tartozott Báthory Istvánnak: a király még erdélyi fejedelemeként állhatatosan megtagadta, hogy a költőt a török követelésére Isztambulnak kiadja.

Balassi egyébként legszebb s talán mais legnépszerűbb verseit török dalok ritmusára írta, miközben folyamatosan a török elleni végvári harcokban vett részt. (Említettük, hogy a történelem nem olyan egyszerű - a kultúrtörténet pedig, ha lehet, még kevésbé egyszerű!)

*Éneklém ezeket elkeseredett szívvel,
Várván Úr kegyelmét fejemre szent lelkével;
Tétova bújdosván,
Bűnömön bánkódván,
Tusakodván ördöggel.*

- írja a költő *Bocsásd meg Úristen* című, szomorú-gyönyörű versében, hogy aztán egy másikban felmosolyogjon az égre:

*Ó nagy kerek kék ég,
Dicsőség, fényesség,
Csillagok palotája;*

A másik apróság, amit befejezésül említünk, Báthory István házasságával kapcsolatos. Jagelló Anna, az utolsó Jagelló-ivadék a házasságkötés és koronázás pillanatában 53 éves volt. S mint említettük, nem igazán "jó nő"... Erről máig él a lengyel köztudatban egy anekdota, amelyet több kortárs is lejegyzett:

Esküvő és koronázási szertartás után, este az országnagyok szokás szerint elkísérték a királyt a fejedelmi lakosztály ajtajáig, hogy ne csak "konszokrált", de jogilag "konzumált" is legyen a házasság. Kinyitották az ajtót és Báthory István meglátta az immár fejedelmi ékek, ruhák nélküli, házastársi együttlétre váró Annát... ekkor két karjával nekifeszült az ajtófélfának és így szólt: "Kaszaboljatok le, de ezt nem kívánhatjátok tőlem!" ****

Ezzel együtt István király a lengyel történelem egyik legpozitívabb alakja. Koronázását - mint Kovács Endre írja ***** - jó hírek előzték meg: "...becsületes, okos, nagy tehetségű, jó szónok, vallási kérdésekben türelmes, nemes erkölcsű, igazságos. Ígéreteit Blandrata***** terjesztette elé, e szerint: a lengyeleket megtartja szabadságaikban; minden országos adósságot kifizet; visszaszerzi az orosz által elfoglalt területeket; törökkel, tatárral békét köt; az ország határait megerősíti; 200 ezer forintot küld az ország szükségleteire; a tatár fogságban lévő lengyeleket kiváltja."

Betartotta az ígéreteket...

Születésének 400-ik évfordulóján a krakkói egyetem orvosi bizottsága megvizsgálta a király halálának körülményeit.

A források értékelése alapján arra a meggyőződésre jutottak, hogy István királynak heveny gyulladásból eredő, kétoldali vesezsugorodása volt. Ez okozta a halála előtti napokban a rohamokat és súlyos görcsöket is. Emiatt lett aluszékony és étvágytalan. Környezete az izomgörcsöket epileptikus rohamoknak vélte, halála után pedig fellobbantak mérgezésről s egyebekről szóló találgatások.

Pedig csak annyi történt, hogy a nagyformátumú, kívánatosan irányító emberek is meghalnak egyszer...

Báthory István, Erdély fejedelme, Lengyelország királya 1586 december 12-én lehúnyta a szemét. A lengyel királyok koronázó- és temetkező templomában, a krakkói Wawelben, a

székesegyházban nyugszik. A kortárs lengyelek Báthoryról valóban egy mondást hagytak az utókorra, amelyet a lengyel közvélemény ma is ismer: "Vagy meg sem született volna, vagy örökké élt volna."

dcs

*"Tündérbert" - Móricz Zsigmond *Erdély- trilógiájának* Báthory Gáborról szóló, I. kötete

** Részletes, színes ábrázolása Dávid Antal *Erdély nagy romlása* c. trilógiája I. kötetében - "A sárkány papja"

*** Január 7-én kora hajnalban Buccow erdélyi fővezér parancsára, Siskowicz altábornagy vezetésével a katonaság megrohanta a Madéfalvára gyűlt csíki székelyeket, akik a határőrsorozás ellen tiltakoztak. Hajnalban ágyútűzzel árasztották el a falut, a 2500 ember túlnyomó többsége ott helyben, vagy később elpusztult. Ezután kezdődött a székelység tömeges kivándorlása Moldvába.

A "siculicidium" (székelygyilkolás) latinul, nagybetűvel: SICVLICIDIVM - úgynevezett kronosztikon. Ha a betűk római számértékét összeadjuk, az esemény évszámát kapjuk: M=1000; D=500; C=100 (2-szer); L=50; V=5 (2-szer); I=1(4-szer) - összesen: 1764

**** "Panowie, moze cie mnie szablamy siekac, ale tego nie wymagajcie!"

***** "Magyarok és lengyelek a történelem sodrában", Kovács Endre, Budapest, 1973

***** Blandrata György (Giorgio Biandrata) 1515-1588, az inkvizíció börtönéből Genfba, majd Lengyelországba menekült. Bona, később Izabella udvari orvosa, Dávid Ferencsel az unitárius tan terjesztője, később visszavonult.

(Megjegyzés: a családnevet a történelmi források és a későbbi írások is, folyamatosan kétféleképpen írják - a család is ezt tette annakidején: Báthori - Báthory - ennek megfelelően az idézett szövegekben is kétféleképpen szerepel - *dcs*)

Ezúttal is következék egy Jakabffy Elemér írás, egy különös életutat bejáró erdélyi költőről, akinek a neve: Szefeddin Sefket bey...

Az írás az Ünneplő beszédek című kötetecskéből való.

Herczeg Ferentől Szefeddin Sefket beyig

A legfiatalabb erdélyi költővel most, április 14.-én találkoztam. Neve Szefeddin Sefket bey, kora 23 év. Atyja török diplomata, anyja pedig az előkelő székely Incze család sarja. Az Arany János Társaság délelőttjén szerepeltünk együtt. Közvetlenül utánam ő következett és én jóindulatú bírálatra készültem. Azonban alig szavalt el két versét, úgy éreztem, a jövő ígérete állott elém. Ez a fiatal költő elsősorban azt az adottságot használja ki, hogy török és magyar vér keveréke, hogy török ősöktől is származik és mégis egészen erdélyi magyarrá lett, amiért is emígyen énekel:

Bajazid és Szolimán
megbékélt utódja
az erdélyi tengeren
ringó árva bója.
Sorsközösség köt ide,
hozzájuk csak vérség:
ledobom magamról az
exotikum vértjét.

A múltba nézni borzadok,
a múltat szánom-bánom,
túl vagyok a harcukon,
túl vagyok Mohácson,
székely szavak zamata
oly ízes a számon.

A magyar szó: csengetyű,
mennyei ajándék,
színpompázó, százszínű
ritka briliáns-ék:
forгатom, csiszolom
mintha enyém lenne,
zsoltárként imádkozom
reggel, délben, este.
Elsírom a bánatát,
örömét kizengem,
harcos őszám, Szolimán,
ne ítélj el engem,
másfél század büniért
kell most vezekelnem.

Erdély földjén kiújult
történelmi korban
engesztelés, áldozat
sose kellett jobban.
Lettem volna Keleten
űzött dalos koldus,
itt erősödik velem
az erdélyi kórus:
orgonálva nő a hang,
holnap eget zenget,
s engem is magasba tár:
áldozati kelyhet.
Ítékez hát őszám,
átkozz, vagy ölelj meg!

Ahogy háromszáz évvel ezelőtt a horvát Zerinből az egyik legnagyobb magyar költő: Zrínyi Miklós lett, ahogy kétszáz évvel ezelőtt az olasz Guadagnisból Gvadányi József, a "Peleskei Nótárius" örök emlékü írója lett, ahogy száz év előtt a szláv Petrovics-ból a magyar nemzet világhírű Petőfi-je lett, ahogy ötven év előtt a sváb Franz Herzog-ból Herczeg Ferenc lett, úgy, és éppen azon okból lett Szeffedin Sefketből a magyar irodalmi kórus eddig még zsenge, de reménységes tagja, nem azért, mert a nemzetváltoztatást reájuk kényszerítették, hanem mert átérték, hogy az a magyar nemzet, amelynek olyan értékei lettek, szerencsétlen bár, de erényeiben és érdemeiben mégis csak nagy.

Jakabffy Elemér

Szabadság-cikkek:

2001. július 1.

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása kiadványának júniusi számában a Jakabffy Elemér kisebbségi politikus emlékének szentelt ünnepi rendezvényekről olvashatunk beszámolókat. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tavalyi tevékenységét dr. Issekutz Sarolta elnök ismerteti, B. Kovács Júlia pedig a májusban megtartott különböző klubestekről számol be. Részleteket is olvashatunk dr. Issekutz Saroltának a május 19-én megtartott VI. Jakabffy Napok konferencián elhangzott előadásából.

2001. július 10.

(Az "Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája" c. könyv ismertetése.)
...Egyedülálló teljesítményről van szó, a XVII. század közepétől Moldovából Erdélybe betelepült háromezer örmény család magyarrá válásának a dokumentációjáról...

2001. július 13.

(A Magyar-Örmény Könyvtár "Czetz János: Emlékezéseim" c. könyv ismertetése)
...Méginkább figyelemreméltóak azon pillanatok, amikor más, ugyancsak Erdélyben élő nemzetiséggel is találkozáva, az ottani örmények a magyarság oldalára álltak, annak érdekeit, értékeit képviselték - idézi a Szabadság c. lap a könyvet szerkesztő Fancsali János előszavát.

Kozma Mária

Nők az időben Bornemissza Anna

A XVII. században élt, 1650-től Apafi Mihály erdélyi fejedelem felesége volt. A budapesti Országos Levéltárban őrzik két meggyszín kötésű, aranyvirágokkal díszített Diariumát, azaz naplóját, amelynek a kor szokása szerint jó hosszú címe van: "*Az méltóságos Bornemissza Anna erdélyi fejedelemsasszony mindennapi proventusinak* (latin: a. m. termés, jövedelem) *s rendelésinek Diariuma méltóságos Apafi Mihály erdélyi fejedelemségeiben való életeknek 25 esztendejében 1. jan. 1686.*" E napló kiterjed a fejedelmi udvar egész társadalmi és gazdasági életére s mint ilyen, a történészek számára fontos kordokumentum.

Bornemissza Anna nevét 1983-tól a "konyhában" is ismerjük a *Bornemissza Anna szakácskönyve 1680-ból* című kötet révén. A könyv előszavából kiderül, hogy a recepteket nem a fejedelemsasszony írta, hanem egy Keszei János nevű szakácsmester, aki egy századeleji német szakácskönyvet fordított le 1680-ban magyar nyelvre és azt Bornemissza Anna fejedelemsasszonynak ajánlotta. A receptek nemcsak az ételek elkészítési módjára vonatkoznak, hanem a fejedelmi udvar minden étkezéssel kapcsolatos kérdését és feladatkörét megvizsgálják: mi a munkája a konyhamesternek, sáfárnak, főszakácsnak, pohárnoknak, étékfogónak és kóstolónak, ezenkívül császári és királyi lakomák érendjét is tartalmazzák, hogy a fejedelemsasszony hasonló protokollok alkalmából válogathasson belőlük. Az eredeti kézirat kötetáblájának belső oldalán Bornemissza Anna saját kezű bejegyzése található: "Ez a könyv arra int, először keressük a lelkeknek eledelét, s annak utána az Isten a testit is megadja" (átírva mai helyesírással).

Ami a "lelkieket" illeti: talán nem illendő emlegetni Bornemissza Anna híres perét, amelyben ő volt a vádló, a vádlottak pedig a legyek. Igaz, hogy Európa-szerte divat volt az állatokkal való pereskedés; egy sertéskonda ellen Burgundiában; kakas ellen Baselben, amikor tanúk

bizonyították, hogy a vádlott kakas létre tojason ült, tehát ő is tojta azt; patkányok ellen Franciaországban, amikor a bíróság hivatalból védőt rendelt a számukra, s az ügyvéd, akiből később a parlament elnöke lett, teljes komolysággal új határidőt kért a tárgyalásra, mondván, hogy ügyfelei nagyon szétszórtnak élnek, és nem tudta összehívni őket a részvételre, de majd legközelebb. A bíróság elnapolja a tárgyalást és új idézést bocsát ki, melyet a piacon fölolvassanak. A patkányok azonban fülük botját sem mozdítják, újra az ügyvéd jelenik meg, ezúttal azzal az érveléssel, hogy a per hírére a macskák lesben állnak, s ezért a patkányok mind elbújtak... és így tovább.

Ne csodálkozzunk hát Bornemissza Annán, aki boszorkánypert indított a legyek ellen, mert azt hitte és állította, hogy boszorkányok üldözik őt legyek képében. A tárgyalást persze szabályszerűen lefolytatták, s a bűnös legyeket távollétükben elítélték és megfenyítették.

Ezek a legyek még könnyen megúszták, hiszen Franciaországban 1699-ben pl. ennél keményebb ítéletet hoztak a szintén távollévő hernyókra, amelyeket "idegen vagyron rongálása, gyümölcsben, veteményben való kártevés miatt" száműztek, akár csak azt az "orosz" bakkecskét, amelyet sok jogi herce-hurca után Szibériába vittek az ólombányákba, vagy a münsteri bolhákat, amelyeket csak a városból száműzött a bírói ítélet és csak tíz évre.

Ami pedig azt a bizonyos, fent- említett "testi eledelt" illeti szó, ami szó igen cifra körülmények között volt megadva: a XVII. századi Erdélyben délelőtt tíz órakor ültek ebédhez, és este hat órakor vacsoráztak.*

Apafi Mihály és Bornemissza Anna fejedelmi udvarában ezek valóságos és igen hosszadalmas szertartást jelentettek. Az ebédlőpalotába az étkefogók vitték a tálakat a konyhamester vezetésével gyalogosan... a menetet az asztalnok vezette, aki tollforgós süveggel, díszruhában, fölszerszámozott paripán ült. Megvárta, amíg a meleg étel - (a főfogást derék fogásnak nevezték) - elfogyott, akkor térdet hajtván a fejedelem előtt, az étkefogókkal lement a konyhára, és ismét paripára ülve vezette a többi étel felhozatalát.

Amikor az első fogás már az ebédlőben volt, akkor jelentette az udvarmesternek, aki jelentette a fejedelemnek, hogy asztalhoz lehet ülni.

De addig még van!...

Mikor meghatározott sorrendet követve a fejedelem és családja, valamint a velük étkezők népes serege megérkezett az ebédlőbe, ott pohárnokok fogadták őket korsókkal, mosdótálacskákkal és törülközőkkel. A kézmosás sorrendje is rangfokozat szerint történt.

Külön följegyzésre érdemesnek tartották például, hogy Apafi Mihály udvarában egyszer Zrínyi Ádámot, egyszer pedig a lengyel király követét tisztelték meg azzal, hogy egyszerre töltötték mind a fejedelem, mind az ő kezükre a vizet.

A sokféle szabályt felölelő szertartás csaknem egy századon át érintetlen marad.

Apor Péter még ötven év múlva is keserűen kikel az ilyen "nájmódi" ellen.

Cserei Mihály is fölemlíti emlékiratában a sok felesleges ceremóniát és azon elmélkedik, hogy a XVII. században annyira elszaporodtak Erdélyben a grófi és bárói címek, hogy már egymást ebédre sem hívhatják a sok irigység és gyűlölség miatt, mivel hogy nem lehet tudni, melyiket kell közülük elsőbbsen mosdatni vagy főhelyre ültetni.

*Vélhetően csak a főurak - a szerk.

Hogy az örmény szakácművészet szelleme mennyire átjárja az örmények egész képzeletét, azaz, hogy mennyire kifejezi azt, arra jellemző nemcsak ünnepi népszokásaik költészete, hanem közmondásaik is: "Embértársaidat csak akkor ismered meg igazán, ha elfogyasztottál vele hét kemence kenyeret"... "Sokkal jobb az okossal követ hordatni, mint a bolonddal piláfot enni"... "Mikor étvágyam volt, nem volt piláfom, most van piláfom, és nincs étvágyam."...

Gyakran adnak melléknév vagy gúnynev gyanánt felnőtt, tekintélyes személyeknek is ételneveket, de a költőibb nőnevek között is ott szerepelnek ezek, például: Dolvath-szerencse, Dsásu-táplálék, Sákhár-cukor, Zátrig-izsóp. (A Dolvath egy különleges húsos derelye, akinek a tényérjába jut, azé a szerencse.)

A jellegzetes örmény humorban - lásd például a jereváni rádió élceit - és a különleges örmény favicceken is - gyakran szerepel a gasztronómia.

*Kövi Pál-Szőcs István: Az angadzsábur nyomában
Kövi Pál Erdélyi lakoma, Kriterion, 1980*

Az angadzsáburról (vagy: Ángáts-Ábur)

Közkedvelt örmény nemzeti eledel, amelyet vasárnaponként és ünnepi alkalmakkor készítenek. Hústalan napokon és böjtben nem húslébe, hanem zöldséglevesbe főzik, a derelyébe az aprított hús helyett hústalan napokon rántottát, böjtben pedig gombát tesznek. Receptje megjelent az első világháború utáni magyar szakácskönyvekben is. Ezek tévedésből, az eredeti örmény nevet nem ismerve, már churutlevesről és külön ángadzsáburról beszélnek. Manapság az eredeti örmény készítési módtól annyiban térnek el, hogy a derelyébe darált húst tesznek, a churutot pedig nem kúp alakúra szárítják, hanem kisebb üvegekbe töltik.

(Kövi Pál Erdélyi lakoma c. könyve, örmény fülleves - Ángáts-Ábur)

És itt a helye...!

...hogyan egy örömteli, bár vitás kérdést, pontosabban félreértést tisztázzunk!

Kedves olvasóink, valóban "örömteli", és nem igazán vita, inkább csak kevéske félreértés, amelyet tisztázni illik és kell. De igenis, örömteli - mert olyan jó, hogy az angadzsábur (vagy, amiként a recept címében *Kövi Pál* írja: Ángáts-Ábur) ügyében, pontosabban a csodálatos zöld fűszer, a churut, vagy hurut készítési módjáról beszélünk. A szerkesztő tévedett - írja *Hanusz Gyula* - amikor a júniusi számban a napilapban megjelent hurutkészítési módhoz hozzáfűzte kifogásoló megjegyzéseit, főleg az "aludt" vagy "savanyított" tej kérdését. *Hanusz Gyula* a téma s a hurutfőzés - egyik legnagyobb szakértőjére, *Novák Máriára* hivatkozik s tökéletesen igaza van. A szerkesztőnek is volt valamelyes igaza - írja *H.Gy.* - mert a savóletöltés, főzéssel való végső sűrítés valóban kimaradt a Népszabadság írásából, amikor *Szotyori Nagy Áron* "angadzsábur dicsőségéről" esett szó.

A szerkesztő beismeri tévedését, valamint elismeri, hogy ebben a témában *Novák Mária* (Tántika) igazán és különösen nagy szaktekintély. (Könnyű a szerkesztőnek ezt elismernie, lévén ugyancsak hurutfőző családban nevelkedett s jónéhányszor hallotta nagyanyját, *Cs. Zakariás Annát* konyhai - s így hurutfőzési - dolgokról beszélgetni *Novák Máriával*. Isten nyugtassa mindkettőjüket.)

A teljesség kedvéért következzen tehát befejezésül *Kövi Pál Erdélyi lakoma* című könyvéből a hurut (churut) készítésének leírása (azért ez, mert kicsivel másabb, mint *Novák Máriaé*, ugyanakkor éppen azt erősíti meg, amit *Hanusz Gyula* is - okkal-joggal-helyesen - tévedésként értékelt a júliusi szám szerkesztői hozzászólásában):

3 liter tejből 1,5 litert felfőzünk, és langyosra hűtjük, majd a 1,5 liter tejjel összeöntjük. Üvegbe tesszük, se nem meleg, se nem hideg helyen tartjuk, minden nap megkavarjuk. 3-4 hétig érleljük, ha savója lesz, azt letöltjük. 4 hét múlva, amikor citromsavanyú, próbaként egy decinyit felfőzünk, ha nem megy össze, akkor kész. A 3 liter tejhez 3 összemarok tisztított petrezselyemzöldet és 1 összemarok zellerzöldet készítünk. Ezt húsdarálón átdaráljuk. A tejet

újra feltesszük főni, majd 1 szál csombort teszünk bele, és felfőzzük. Aztán a tejet lehűtjük és a csombort kivesszük. Mikor a tej langyosra hűlt, hozzáadjuk az örölt petrezselyem- és zellerzöldet, s folytonos kavarással lassú tűzön addig főzzük, amíg sűrű lekvárszerű nem lesz. Azután kúpalakúra formálva megszáritjuk, s megreszelve, tejföllel keverve használjuk. Csak tálaláskor tesszük a levesbe. Készítési ideje augusztus, szeptember hónap.

(Merthogy ekkortájt volt megfelelő mennyiségű petrezselyemzöldje.

A szerkesztő - immár igazán óvatos - hozzátennivalója a recepthez, Novák Máriaéhoz is, a Kövi Pál által leírthoz is: a kézdivásárhelyi származású örménymagyar családban a recept ugyanez, egyetlen különbséggel; körülbelül négyszer ennyi petrezselyem- illetve zellerzöldet főznek a hurutba - churutba).

Szerk.

A ZOKOGÓ MAJOM

épülete ma már nincs meg, de tovább él a romantikája. Valamelyik napon, amikor a romos és poros telek lábánál megálltunk s kissé megilletődve pillantottunk a téglarakásokra, azon tűnődtünk, hogy is fűzhet annyi embert oly sok emlék, hála és szeretet ehhez a zsebkendőnyi helyhez, amely a megszépítő távlatból az emberi fölszabadultság és otthonosság katedrálisa lett? Bár lehet, hogy e távlat nélkül is valóban az volt. Mert Androvics, aki a harmincas évek vége felé nyitotta meg üzletét a vármegyeháza szomszédságában s pár percnyi járásra a nyári színparktól, maga is mélyen demokratikus érzelmű, fölszabadult ember volt, aki abban lelte örömét, hogy kicsi vendéglőjét fiatal tanárok, hivatalnokok, mindig éhes és szomjas színészek, írók és újságírók meleg fészkévé, vonzó otthonává varázsolta a maga személyiségével.

Bármiről folyt is a vita, ő sosem szólt közbe, hogy ne veszélyeztessék üzletét túl liberális eszmék szétharsogásával, hanem épp ellenkezőleg; teljes védelmet nyújtván minden szabadgondolkodónak, éberrel fülelt az utca felé, s ha gyanút fogott, mindig odaintett valamelyik asztalhoz, s a borospohár oltalma alatt konspiráló emberek egy lendülettel már át is léptek az ő lakásába, amelyet e célból csupán egy függöny választott el a vendéglőtől. Közben Androvicsné, a kedves Mamuka, aki részt vállalt ebből a misszióból, buzgón hordta a nagy tál csipkésen rezgő főtt húsokat e szellemes és tehetséges szegénylegények elé, mintha fiai volnának, s javarészükkel tegeződő bizalmasságban is volt, így szólván hozzájuk: "Egyetek, hé, ne éheztek, mint otthon!"

Bálint Tibor

A Fejér Lótól a Zokogó Majomig
(részlet) (Kövi Pál Erdélyi lakoma c. könyvében)

Híradó

A Fővárosi Örmény Klub szokásos klubestje 2001. augusztus 16-án lesz a Magyarok Házában, Budapest, V. kerület, Semmelweis u. 1-3. alatt, a Zeneteremben.

Köszönetet mondunk *Wertán Zsoltnénak*, akinek segítségével az adományul kapott, jelentős mennyiségű miseruhát eljuttathattuk az erzsébetvárosi örmény katolikus templom kinevezett lelkészének. Köszönetet mondunk *dr. Jakubinyi György* apostoli kormányzó úrnak, hogy az adományt Erzsébetvárosba eljuttatta.

Köszönetet mondunk egyesületünk tagjának, Lukács Józsefnek, akinek 5 ezer Ft-os adományát a címzett erzsébetvárosi templomba, a restaurálás céljára eljuttattuk.

Köszönetet mondunk Bencze Brückler András kanadai egyesületi tagunknak az örmény kereszténység 1700 éves évfordulója tiszteletére kiadott kanadai emlékbélyeg-adományáért, az elsőnap bélyegzésű emléklapokért, amelyekkel Szamosújváron megajándékoztuk dr. Jakubinyi György apostoli kormányzót és Vartan Boghossi latinamerikai örmény katolikus érseket, valamint közösségünk tagjait.

Vákár Tibor építész- és festőművész születésnap kiállítására szóló meghívónak örömmel tettünk eleget.

2001. július 5-én *Thurzó G. István* építész és galériavezető megnyitója után Vákár Tibor úr művészetét, alkotói pályáját *Vadász György* Kossuth-díjas építész, egyetemi tanár méltatta. Az évek óta családi hangulatban, családtagok, barátok, pályatársak részvételével megrendezett születésnap kiállítást remélhetőleg még sok hasonló követi. A művésznek, Vákár Tibornak ezúton is jó egészséget és alkotókedvet kívánunk.

Folytatjuk a gyűjtést a gyergyószentmiklósi és az erzsébetvárosi templom felújítására!

Kérünk mindenkit, támogassa ezt a fontos célt, műemléktemplomaink megőrzését.

Az adományokat az impresszumban közölt címen (az EÖGYKE székhelyén) és bankszámlán is el lehet juttatni.

A számlaszám; 10100792-72594972-00000007

Liszt Ferenc életútja Diavetítés muzsikával 2001. július 19-én.

A júliusi délutáni forróság sem tartotta vissza tagságunkat attól, hogy megtöltse a Magyarok Háza zenetermét.

Nagy örömmel fogadtam *dr. Issekutz Sarolta* meghívását, amely lehetővé tette képes-zenés utazásunkat Liszt nyomában az utolsó, tizenharmadik szimfonikus költemény szellemében: *A bölcsőtől a sírig*.

Az audio-vizuális élményt kínáló előadást a közönség mindvégig odaadó figyelemmel kísérte. Az első kép az Esz-dúr zongoraverseny hangjai alatt jelent meg: a hófehérhajú reverendás Liszt-porté - Munkácsi Mihály híres alkotása -, a festőművész Luxemburg melletti kastélyában, Colpachban nyerte el végső alakját. A mester ott találkozott utoljára dr. Haynald Lajos bíborossal, a művészetét régóta tisztelő kalocsai érsekkal. A 75 éves zongoraművész onnan utazott utolsó útjára Wagner városába, Bayreuthba és még azon a nyáron, 1886 július 31-én ott is hunyt el.

A föléje emelt mauzóleum falán *Vörösmarty Mihály* Liszt Ferenchez című ódájának kezdősorai német fordításban (Keresztury Dezső) summázzák a páratlan gazdagságú életutat:

*Hirhedett zenésze a világnak,
Bárhova juss, mindig hű rokon...*

Liszt Ádám, az Esterházy-uradalom tiszttartója és felesége, a Duna-parti Kremsből származó Anna Maria Lager 1811. október 22-én örülhettek egyetlen gyermekük, Ferenc születésének.

A Sopron közelében fekvő Doborján (ma: Raiding, Ausztria, Burgenland) községben a szülőház a muzsikus világ zarándokhelye.

Ezzel az egykorú festménnyel indult az előadás. Minden egyes színes felvételhez Liszt (vagy más szerző) muzsikája társult. A "képszövegeket" e sorok írójá olvasta fel, olykor "élőben" is megtoldva egy-egy megjegyzéssel.

Elvonultak előttünk az életút legfontosabb állomásai, a pécsi dr. Achátz Imre, a Liszt-ikonográfia nagy ismerője gondos válogatásában.

Nem volt könnyű feladat ilyen gazdag pálya legjellemzőbb momentumait 30 képbe sűríteni, de csak így jöhetett létre, *Forrai Miklós* ötletéből, 1984-ben, a közelgő 86-os Liszt-évre szánt kiadvány, hogy 45 perces időtartamával akár iskolai ének-órákon, művelődési házakban, külföldi magyar követségeken méltóképpen villanthassa fel az ezerarcú zongoraművész és zeneszerző, karmester és zenepedagógus halhatatlan alakját.

Ő volt az 1875-ben alapított Zeneakadémia első elnöke, aki élete második felében - az utazások végtelen sorát jelentő virtuóz évek után - Róma, Weimar és Budapest között osztotta meg munkásságát. Anyanyelve német volt, de magas irodalmi szinten írt és társalgott franciául. Magyarul is hibátlanul írt (amint ezt kézírásából is láthattuk), de folyékonyan társalogni nem volt elég alkalma és bátorsága.

Vörösmarty ódáját a Hungária című szimfonikus költeménnyel hálálta meg. Sajnos, mire ezt Pesten eldirigálhatta, a költő már a kerepesi temetőben nyugodott...

A Liszt életére ható költők, írók, muzsikuskok sora is azt bizonyította, hogy benne nem csak a kor nagy művészt, de nagy emberét is tisztelték, osztozva a neves és névtelen kortársakkal, akik az önzetlen adakozót, jótevőjüket keresték fel hálálkodó soraikkal.

Magyarsága alkotásaiban kapott ércnél maradandóbb emlékművet:

a Rapszódia, az Esztergomi- és a Koronázási mise, a Magyar történelmi arcképek, a Csárdások, Petőfi és Garay megzenésített versei, a leveleiben megörökített vallomások mind-mind a szülőföld iránti hála dokumentumai. Így érezte a költő is:

*Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének...*

Lukin László
A Liszt Ferenc Társaság társelnöke

Augusztus szülöttei és halottai (1848-49-es hősök)

Bogdánffy Ferenc szamosújvári, honvéd százados *1830, Kolozsvár - 1910 augusztus 25.
Budapest

Capdebó Géza baracházi, honvédhuszár főhadnagy *1830 augusztus. 9., Kolozsvár - 1916
október 9., Magyarbánhegyes

Gyertyánffy László bobai, honvédhuszár hadnagy *1831 augusztus. 29.,? - 1890 március
11., Riva, Tirol (Gyéren temették el)

Karátsonyi Guido karátsonfalvi és beodrai, nemzetőr őrnagy *1817 augusztus 7., Buda-Pest
- 1885 szeptember 15, Buziás

Lászlóffy Antal honvéd hadnagy *1827 augusztus 12., Temesvár - 1900 március 11., Budapest

Lukács István honvédtüzér főhadnagy * 1821 körül, Nagyvárad - 1849 augusztus 9. Temesvár

Markovits Vince terpesti, honvéd százados * 1826 augusztus 9., Nagyvárad (Dombegyháza?) - 1902 október 12., Budapest

Pap(p) Márton somogyomi, honvédhuszár hadnagy * 1821 körül, Somogyom (?), Küküllő vm., - 1893 augusztus 6., Erzsébetváros

Papp Mihály honvéd főhadnagy * 1807, Egerbegy (Aranyosszék), - 1876 augusztus 30., Szemerja, Háromszék

Zakariás (Zachariás) János nemzetőr százados * 1842, (?) - 1888 augusztus 4., Zilah, (Sztójkafürdő, Szolnok-Doboka vm.)

Augusztus nagy alakja

Gorove István képviselő, a Deák-párt elnöke, a Szabadelvű Párt első elnöke, közmunka-, közlekedési-, földművelésügyi miniszter, az MTA tiszteletbeli tagja
* 1818 augusztus 23., Pest - 1881 június 3., Budapest

Dr. Dávid László

1907-ben született. Besztercén, Brassóban, aztán Kolozsvárott működött, 1946-ban Márton Áron titkára volt és mint ilyen tartóztatták le 1951-ben. Konceptiós per következtében - koholt vádak alapján - 14 évet ült börtönben. Szabadulása után Fogarason, később Gyulafehérvárott volt plébános, ezután bízták meg a kolozsvári Szent Mihály plébánia vezetésével.

1984-ben "nyugalomba" vonult: azaz már nem vett részt a plébánia vezetésében, de aktívan, mindenre odafigyelve élt, **működött**. A magyarság kisebb és nagyobb közösségei lelki gondozásával törődött, dokumentumokat gyűjtött, rendezett. Lendületes, élénk, mindenre odafigyelő ember volt. 1992. augusztus 20-án hunyt el, Szent István napján.

Dr. Dávid László pápai prelátusért Kolozsvárott 1992 augusztus 24-én mutattak be engesztelő szentmisét. Isten nyugtassa, mert a *megtartó emberek* közül való volt.

Helyesbítés

Júliusi számunk Anna-napi cikkében (36. oldal) az első Anna-bál címzettjének - és édesapjának - a nevét rosszul írtuk: természetesen Szentgyörgyi Horváth úrról és leányáról, Szentgyörgyi Horváth Anna Krisztináról van szó.

Ugyancsak júliusi számunkban a Petőfi utolsó órái című cikkben (21. oldal) rosszul írtuk az 1849 július 31-én halálra sebzett orosz tábornok nevét, amely helyesen így hangzik: Skarjatin (félreírás folytán Iszajatyin szerepel). Olvasóinktól elnézést kérünk.

(Utánnymás a Tolnai Világlapja, 1907-es évfolyamából)

Egy érdekes vendég.

Egy igen érdekes vendége volt ma a Tolnai Világlapja szerkesztőségének, a ki bemutatott nekünk egy pecsenye- és tézstasütő-készüléket, melyet a feltaláló "UNIKUM"-nak nevez. Valóban ördögös egy találmány, mert szinte alig számba vehető kis tüzelővel a legdrágább és legfinomabb sülteket, tézstákat lehet vele készíteni. A legszegényebb emberre nézve is nélkülözhetetlennek látszik ez a készülék, mert még kályha nélkül is használható, a mennyiben egyszerűen egy kis tüzet gyújtunk a készülék alá és miután a felső részét egy üveglap borítja, a szemünk láttára megfigyelhetjük a sütés folyamatát. Ez a tézsta- és pecsenyesütő belső berendezésénél fogva a benne elhelyezett marha-, borjú- és sertésszeleteket minden zsír vagy vaj hozzáadása nélkül a saját nedvében készíti el és mondhatjuk, rendkívül ízletesen, mert módunkban volt megízlelni. A tézsták és egyéb cukrász sütemények meglepő szép festői szint nyernek. Semmiféle büzt nem érzünk, a sütendő hús sütés közben nem csepeg és a mint láttuk nem is zsugorodik össze, a mint ez a többi sütőknél tapasztalható.

Egy külön készüléket láttunk, a mely kenyér pirításra, gesztenye, alma, gyümölcs szárítására kitűnőnek mutatkozik. - Olvasóinknak bemutatjuk ezen találmány feltalálójának arczképét és a ki részletesebb felvilágosítást kíván ebben az ügyben, az forduljon a feltalálókhoz és pedig *Temesváry Károly* és *Tarisznyás János*hoz, laknak Szamos-Újváron.

A szabadalmat 1907 évi április hó 18-ikán Budapesten jegyezték be a magyar királyi szabadalmi hivatalnál, 40981. szám alatt.

- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.
- Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Székhelye: 1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf., 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (I) 201-2401